

VEGYESEK.

Marhahizlálók szövetkezete 1833-ban. Magyarország évszázadokon át nagyban pénzelt a marhahizlálás után. A hizlálók a prima áruval — mint most is — különösen a bécsi piacot keresték fel. Az ottani mészárosokkal azonban mindig sok bajuk volt a magyar hizlálóknak, a kik méltán panaszkodtak ezek önkénykedései miatt. Különösen a felvidéki gazdáknak volt nehéz a helyzetük, a kik moslékon hizlalták göbölyeiket. Ismételten próbát is tettek, hogy a közvetítőket mellőzhessék, a kik a várt haszon java részét bezsebelték; de csakhamar meg kellett arról győződniök, hogy sem a bécsi mészárosokkal, sem a velük szövetkezetiaczi közvetítőkkal nem bírnak. Érdekes e tekintetben egy magyar gazdának, a bécsi vágóhídon a személyesen ellenőrzött próbavágással tett szomorú tapasztalata. 1830-ban maga utazott fel Bécsbe, hogy személyesen ellenőrizze az u. n. regie-vágást és hizó márháinak értékesítését. Azt kellett ott tapasztalnia, hogy a próbavágáshoz kiszemelt 15 darab java göbölyét nem is egészen egy óra alatt vágták le, bele számítva a lemázsálásra fordított 17 perczet is. A lemérés és kivágásnál vagy félszáz mészáros legény foglalatoskodott, a kik oly módon dolgoztak, hogy a szakértők által átlag 6 bécsi mázsa vágássúlyra becsült göbölyökből csak 433 font hús és 55 font faggyú, összesen 488 fontot hoztak ki. De ezzel meg nem elégedtek, hanem még 11 darabot kihánytak a csapatból, vágósúlyukat a próbavágásnál nyers súly két harmadára számítatván! De még ezzel sem telt be a keserűség pohara, a jámbor magyar gazda még 4 göbölyt „ráadásul“ volt kénytelen oda adni: Csak ily módon vált u. i. lehetőségessé, hogy a 161 darabból álló egész csapatért készpénzben kapta meg az árt, mikor már úgy is nyolcz napig húzódott volt a göbölyök eladása. Mindegyik nap pedig 100 váltó forintjába került a szerencsétlen felföldi gazdának.

Ily körülmények között megérthető, hogy az elkeseredett felföldi gazdák oly helyeken, hol tirkát tarthattak: szarvasmarha istállóikat juhodájukká alakították át; míg a többiek azon törték a fejjüket, hogy ha már másutt, mint Bécsben nem lehet a jobb hizómarhát értékesíteni, mi módon lehetne legalább a hajtói és közvetítő díjaknál némi megtakarítást keresztül vinni?

A bécsi piacznak marhahússal való ellátásánál aránylag sokkal kedvezőbb helyzetük volt a „szárazon“ hizlálóknak, a mennyiben túlnyomó

részük örmény kereskedő volt Ezek az alföldi marhavásárkon olcsó áron összeszedgették a sovány marhát, aztán nyáron át a Tiszamenti püszták buja fűvében legeltették, télen át pedig az akkorában jóformán értéktelen szénán és szemes takarmányon hizlalták tovább. Magát a felhajtást örményeink pontosan szervezték volt, az eladást pedig ügyes trafikával monopolizálták. A hajtóutak mellett rendes állomások voltak, hol a marha megtalálta a neki megfelelő takarmányt és nyugalmat, úgy hogy általában csekély súlyvesztéssel érkezett föl Bécsbe, a hol az élelmes örmény összeköttetéseit a konjunktúrák ügyes kihasználásával előnyösen tudta érvényesíteni.

A szárazon hizlaló alföldi gazdák maguk nem is merték — ezt tudva — a bécsi piacot felkeresni, hanem megelégedtek azzal, hogy Debreczenbe hajtsák hízómarhájukat, a hol mégis otthonosabban érezték magukat, mint a nagy német városban, bár a piacot monopolizáló mészárosok és kereskedők kénye-kedvének ott is csak kivoltak szolgáltatta.

A felföldi gazda sovány marháját szintén csak a Tiszavidékén vagy az erdélyi részekben szerezte be, mi magától érthetőleg már nagyobb költséggel járt, mert sokszor kölcsönpénzen folyt a bevásárlás és az utazási és hajtási költségek is megdrágították a beállítandó sovány marha árát. Mikor pedig azt 5-6 hónapi moslékolás és drágább széna és szemes eledelnek adagolásával felhizlalta, akkor a jószágnak lábön való hajtása ismét nagy visszaesésekkel és veszteségekkel járt. Nem ritkán megesett a felföldi gazdával az is hogy a Bécsbe felhajtott göbolyókat olyan szorultsági áron volt kénytelen eladni, hogy a sovány marha beszerzési költségeit sem kapta vissza, mint mondani szokás, még a veszett fejsze nyele sem térült meg neki.

Mert, ha a hivatalos árjegyzés a Bécsi mársa húsnak árát 37 frt 30 krajczár váltó pénzben alapította is meg, nagyobb felhajtás esetében a bécsi mészárosok a hús árát 34, sőt 33 váltó forintra szorították le mindjárt. A mi pedig a Mária Terézia által a tenyésztők érdekében való regievágást illeti, azt — mint a magyar gazdának főntebb említett szomorú esetéből láthattuk — a czéhbeliek teljesen kiforgatták jellegéből. Az is jellemző az akkori állapotokra nézve, hogy a szabályzat nem jelent meg nyomtatásban, az eladó szóbeszéd után tudta meg csak, hogy a mészarost a levágott marhából minden kártalanítás nélkül, teljesen ingyen megilleti: a nyelv, máj és szív, tüdő és lép, a lábak a térdizülettől, a paczal, a fej a szarvakkal s a bőr farkostul; azonkívül megillette ingyen 6 font faggyú és minden a belekre rakodott 2 ujjnyinál nem vastagabb faggyúrész. A többi faggyút a húsrában számította a bécsi mészáros, míg a pesti abban az időben a faggyúért a kétszeres húsarat fizette és a bőr értékének a felét is megtérítette a marhatulajdonosnak; nem is említve, hogy a hússúlyba nemcsak a veséket, hanem nyelvet, szívet, májat, lépét is beszámította.

Ezekből megérthető, hogy a helyi viszonyokról tájékozott örményeknek nem is kellett a regievágás, hanem ők sommás becsú alapján egyezkedtek

a mézárósokkal, a kik — a mit ezek révén, esetleg veszítettek — a birtokos gazdáknál alkalmazott regievágás vámján busásan nyerhették vissza.

Ilyen tapasztalatok birták reá aggteleki B u j á n o v i c h Ede tábla-bíró és habsáni (sárosmegyei) birtokost, hogy a „Kaschauer Bote“ útján 1833 évi május 27-én felhívást intézzen a marhahizlalással foglalkozó felvidéki gazdákhöz, melyben őket tömörülésre, illetve érdekeik hathatósabb védelmének szempontjából társulásra buzdította.

Javaslatának főbb pontjai ezek voltak: Az egyesület (helyesebben szövetkezet) működését az ősz kezdetén indítja meg és folytatja a jövő nyárig, amíg az utolsó göbölly eladva, illetve minden eladás teljesen lebonyolítva nincsen. A szövetkezet azonban kívánatra mindjárt hosszabb időre is megalakulhat.

Tagja lehet a szövetkezetnek minden hizlaló, a ki írásban arra kötelezi magát, hogy legalább 50 db és legkevesebb 7^{1/2} mázsa élősúlyú göböllyel belép a szövetkezetbe és darabonkint 10 conv. ért forinttal járul a költségekhez, miből az aláírásnál azonban csak 5 frt fizetendő le, a másik fele a göböllyök eladási árából jutván levonásba.

A szövetkezet alapításának helyéülly a felvidéki marhahizlalás valamelyik góczpontja — Homonna vagy Nagy-Mihály — vétetett tervbe, oly módon, hogy ha a szeptemberi vásár alkalmával 12 nagyobb hizlaló ki mondja a hozzájárulást, az egyesület megalakulnak tekintendő, mely különben is csak 20 fegfőlebb 30 taglétszámmal terveztetett.

A résztvevők az üzlet lebonyolítására 3 tagot kijelölvén, ezek feladata az lett volna, hogy az eladásokat és bevásárlásokat intézzék, melyeket a könyvelő a kereskedelmi könyvitel szabályai szerint vezetni tartozik, kinek székhelyéül sz. kir. Kassa városa jelöltetett ki.

Ide kellett volna február havától kezdve minden hétfőn a kész hizókat felhajtani, hogy azok az egyesületi mérlegén való lemázsálás után Pest vagy Bécs felé irányítassanak.

Az egyesület az egyenkint lemérlegelt és szarvaikon a tulajdonos nevét és az állat folyó számát feltüntető bélyeggel ellátott marhákat megbizottjai által kívánta az illető piacokra felhajtatni és értékesíteni, kötelezvény magát arra, hogy az elért ár és a levonandó költségekről pontos jegyzéket vezet. Egyúttal azonban kikötendőnek tartotta, hogy minden esetben ha a hizlaló a felhajtásra kijelölt időt be nem tartaná, azt hallgatóan visszalépésének tekinthesse és a befizetett konvenziós értékű öt frot bánatpénzül, ez az egyleti pénztár javára essék. A marhahizlalók figyelmeztettek, hogy hizómarháikat lehetőleg az évad elejére vagy végére jelentsék be. A többi időre tervbe vétetett, hogy az egyesület a vidéken oly kisebb hizlalóktól, — kik az egyesület tagjai nem lehetnek, hizott állataik csekélyebb számánál fogva is — vegye meg az eladásra kinált árút, hogy azon a főbb piacokon — némi nyereséggel — túladjon. A tervezőnek ezen javaslatával az lebegett szeme előtt, hogy ilyen módon a kis hizlalókon segíthet, kik különben néhány mézárós összebeszélésének teljesen ki vannak szolgáltatva. Azt remélte, hogy az ilyen tulajdonosok

a tekintélyes gazdakból alakult egyesületnek szivesebben fogják a marhátnémi készpénzelőleg mellett átengedni, mint a vidéki mészárosoknak, akik rendszerint szintén csak hosszabb terminusban fizették meg az átvett árút. Azonfelül abban is reménykedett, hogy az uradalmak az egyesület adós levelét az ő bérlőik fizetéseknél készpénzül fogják elfogadni.

A tervező végül abban reménykedett, hogy a pesti és bécsi vásárokon sikerülni fog az élősúly szerinti eladást a tulajdonsok meglegedésére keresztülvinni azon föltevésben, hogy a mészárosok 7.5–10 q élősúly után átlagban $\frac{2}{3}$ részt vagósúlyul fognak megfizetni. E tekintetben főleg dr. Burger Jánosnak, az akkori kor egyik gazdatekintélyének számításaira alapította föltevését, a melyek szerint kellő erőben, de nem hizott állapotban levő marha élősúlya után 52–54% hús számítható; faggyú beszámításával pedig 56–59%. Félig hizott árú után 57–60% hús és a faggyú beszámításával 59–65%, végül teljesen kihizott marhánál 61–64% hús, a faggyú hozzászámításával egészen 70%. A csekélyebb értékű húsrészek a fejvel és a lábakkal együtt a tiszta húshoz az által 4 negyedében Bujánovich felfogása szerint úgy volt számításba veendő, hogy az a sovány marhánál mint 20–22, félig hizottnál mint 15–20, a kövér marhánál mint 8–12 viszonylik a százhoz.

* * *

Talán mondanom sem kell, hogy Bujánovich javaslata a pusztában elhangzó szó maradt; a mint az másképen nem is lehetett egy olyan korban, a hol még a magyar gazdánál merőben hiányzott az, a mit az angol public spirit-nek mond, mikor másfelől az idealista tervező oly egyesület alakítására biztatta őket, mely tulajdonképén egy szövetkezetnek és kereskedelmi társaságnak mixtum compositum lett volna. Ez a terv kezdettől fogva magán hordozta a kivihetelenség stigmáját; mindazáltal érdekes gazdaságtörténeti adat az akkori kor kiválóbbjainak idealisztikus felfogásáról.

Dr. Rodiczky Jenő.

Nagyszombat városának halastava. Régi idők emléke gyanánt még a 18. század közepén is állott ama halastó, melyet a nagyszombatiak sok száz évvel azelőtt, még a halastavak virágszakaszában építettek. Közvetlen a város falai alatt (extra portam superiorem) terült el ez a szép magas töltésekkel körülvett tó. Vízét a tavaszi olvadások alkalmával a szomolyáni és a nádasi hegyekből nagy bőségben kapta. A tóból mesterséges folyócska indult ki, s a városon keresztül folyt. A halastónak kettős célja volt. Először is megvédte a várost a tavaszi áradásoktól, mivel a hegyekről leömlő víztömeget magába fogadta; aztán a benne tenyészett halak szép jövedelmet hajtottak a városnak. Azonkívül a marhák részére itatóul szolgált, s a várost ellátta vízzel. Idők folytán a halastavat felverte a nád, s inkább a mocsár mint a halastó jellegét viselte magán. Ennek oka természetesen maga a város volt, mivel az évek hosszú során át a tavat és a folyócskát nem tisztogattatta, egy fillért reá nem költött, s hagyta a maga sorsára. S még így is haszna volt belőle. A halastó ugyanis az